

DÜNYA TARIMSAL ÜRETİMİNDEKİ GELİŞMELER VE TÜRKİYE

Doç. Dr. Yusuf TUNA
İ. Ü. İktisat Fakültesi
İktisat Bölümü

I- GİRİŞ

Dünya'da tarımsal üretim sürekli artmasına rağmen, mevcut talebi karşılayamamaktadır. Nüfusun çoğalması gelecekte de bu talep artışının süreceğini göstermektedir. Diğer taraftan, tarımsal ürün talebini karşılayan ülkelerde ekilebilir arazilerin sınır noktasına ulaşılması ve tarımsal üretimin daha fazla arttırma imkanlarının azalması konunun önemini daha da arttırmaktadır. Bu bakımdan, bu gelişmelere paralel olarak ekilebilir arazi ve tarımsal potansiyele sahip gelişmekte olan ülkelerin tarımsal üretim açısından önemi artmaktadır.

Tarımsal üretim potansiyeline sahip olan gelişmekte olan ülkelerde ise, sürekli artan iç talepleri yanında, geleneksel metodlarla üretim yaptıklarından yeterli üretim artışı sağlanamamaktadır. Tarımda üretim artışı teknoloji kullanımı ile doğru orantılı olduğundan bu durum gelişmekte olan ülkelerde aynı zamanda ekonomik gelişme düzeyini de yansıtmaktadır. İktisadi gelişmede ihtiyaç duyulan döviz talebi başlangıçta tarım ürünleri ihracatından elde edilen gelirlerle karşılanmaya çalışılmaktadır. Bu nedenle, ekonomisi tarıma dayalı ve

tarımsal üretim potansiyeline sahip ülkeler üretimlerini hızla arttırmak durumundadırlar. Sözkonusu ülkeler, uluslararası piyasalarda sattıkları iç talep fazlası ürün kadar iktisadi kalkınmalarına kaynak yaratmaktadırlar.

Türkiye ekonomisinde de tarım GSMH, ihracat ve istihdama katkısı, ayrıca nüfusu beslemesi bakımından önemli bir yere sahiptir. Türkiye tarımsal üretim bakımından Dünya'da kendi kendine yeterli yedi ülkeden biridir. Bu bakımdan, uluslararası ekonomik ilişkiler değerlendirilirken Türkiye'de tarım sektörünün önemini dikkate almak gerekmektedir.

Türkiye sahip olduğu bu tarımsal potansiyele rağmen, tarım ürünü ihracatçısı ülkelere göre, uluslararası piyasalarda bu mukayeseli üstünlükten yeterli avantajı sağlayamamaktadır. Çalışmamızda bu konunun irdelenmesine yer vereceğiz. İnsanların temel ihtiyaçları ve dünya ticaretine konu olan ürünlerin üretim miktarları ve ülke paylarını belirttikten sonra, özellikle verimlilik ve teknoloji kullanımı bakımından konuyu karşılaştırmalı olarak izah etmeye çalışacağız. Başka bir ifade ile Türk tarımının mevcut performansı ile günümüzde ve gelecekte uluslararası piyasalarda karşılaşılabileceği sorunlar hakkında bir fikir vermeye çalışacağız.

II- DÜNYA TARIMSAL ÜRETİMİNDEKİ GELİŞMELER

Dünya'da artan nüfusa paralel olarak tarım ürünlerinde de önemli artışlar meydana gelmektedir. Özellikle tüketim oranı yüksek olan ve gıda ihtiyacının karşılanmasında önemli bir yeri olan tahıllarda bu üretim artışı daha fazla olmaktadır⁽¹⁾. Modern teknolojilerin tarımda kullanılması suretiyle tahıllarda hektara verim yaklaşık 7 tona kadar çıkabilmektedir. Diğer yandan, özellikle gelişmiş ülkelerde ekilebilir arazinin sınırına ulaşılmasından dolayı, üretimin başka iklim ve coğrafi bölgelerde de yapılabilmesi için yoğun çalışmalar yapılmaktadır⁽²⁾. Çünkü, üretimin arttırılması yanında, halen Dünya'nın birçok bölgesinde açlık ve kıtlık tehlikesi yaşanmaktadır. Birleşmiş Milletler FAO Teşkilatı'nın yaptığı bir araştırmaya göre, üretim tekniği ve üretim sahaları arttırılmadığı takdirde 2000 yılma doğru bu açlık ve kıtlık tehlikesi daha da artacaktır⁽³⁾. Nitekim açlık sorunu son yıllarda Dünya gündeminde önemli bir yer tutmaktadır. Bugün,

(1) Laurence TUBIANA; *Le Boomerang de la Déréglementation des échanges*, Le Monde Diplomatique, Paris, Novembre, 1986, s. 25.

(2) J. Price GITTINGER; *Analyse Economique de Projets Agricoles*, Edition Economica, Paris, 1985, s. 5.

(3) OCDE; *l'Agriculture des Pays l'OCDE: Problèmes et Defis des Années 1980*, Paris, 1984, s. 20.

37'si Afrika'da olmak üzere Dünya'nın 90 ülkesinde yetersiz beslenme mevcuttur. 300 milyondan fazlası Asya'da, 75 milyonu Afrika'da olmak üzere 400 milyon insan açlık tehlikesi ile karşı karşıya bulunmaktadır⁽⁴⁾.

Gelişmiş ülkeler tarımda entansif üretim teknikleri kullanmak suretiyle üretimlerini hızla arttırmakta, bunun yanında, sözkonusu ülkelerde nüfus artış hızı tarımsal üretim artış hızının altında kalmaktadır⁽⁵⁾. Esasen tarım ürünleri ithalatçısı durumunda olan gelişmiş ülkelerdeki üretim artışları dünya ticaret hacminde daralmalara sebep olmaktadır. Ticaret hacminin daralması ise, stokların artmasına ve üretimin yavaşlamasına yol açmaktadır. Gerek üretimin yavaşlaması, gerekse ticaret hacminin daralması ekonomileri tarıma bağlı gelişmekte olan ülkelerin tarımsal üretimini olumsuz yönde etkilemektedir. Çünkü, gelişmekte olan ülkeler iktisadi kalkınmadaki döviz talebini başlangıçta tarımsal ürün ihraç ederek karşılamaya çalışmaktadırlar. Ayrıca, gelişmekte olan ülkelerdeki hızlı nüfus artışı nedeniyle iç talebin de artması tarımsal ürün ihracatını olumsuz yönde etkileyen bir diğer olumsuz faktörü oluşturmaktadır⁽⁶⁾.

Özellikle 1950'li yıllardan sonra Dünya ekonomisindeki hızlı büyüme çabaları, tarım da olumlu yönde uyararak artan talep karşısında tarımsal üretimde de önemli artışlar sağlanmasına neden olmuştur. Gerek ekonomilerin büyümesi, gerek tarımsal ürün artışları, Dünya ticaret hacmini genişletmiştir. 1970'li yıllarda Dünya ekonomilerinde ortaya çıkan durgunluk, ticaret hacminin tarım ürünleri lehinde gelişmesine yol açmıştır⁽⁷⁾. Tarım ürünlerine ithal talebi, daha çok petrol ihraç eden ülkeler ve yeni gelişen ülkelerde ortaya çıkmıştır. Tarımsal üretimde önemli paya sahip olan ülkeler bu ithal talebini karşılayarak önemli gelirler elde etmişlerdir⁽⁸⁾. Şüphesiz gelişmekte olan ülkelerin tarımsal ürün ihracatında da artışlar olmuş ancak, üretim tekniğinin geri oluşu ve artan iç talep bu ülkelerin ihracattan yeterince gelir elde edememelerine sebep olmuştur⁽⁹⁾.

Günümüzde ülkelerin elde ettikleri tarımsal üretim veya tarımda kullandıkları teknoloji iktisadi gelişmişlik seviyeleri ile yakından ilgilidir. Gelişmekte

(4) Ahmet ŞAHİNÖZ; Orta Doğu Gıda Pazarları ve Türkiye, Türkiye Sınai Kalkınma Bankası Yayını, İstanbul 1984, s. 5.

(5) Abdelkader DJEGLOUL; Les Défis de la Crise, Le Monde Diplomatique (La Guerre du Blé), Paris, Novembre 1986, s. 31.

(6) OCDE; Echanges Agricoles Avec les Pays en Développement, Paris, 1984, s. 29.

(7) Harry E. WALTERS (Çev. Serpil SOMEL); Tarım ve Gelişme, Maliye Dergisi, Sayı: 63, Ankara, 1983, s. 19.

(8) OCDE; A.g.e., s. 30.

(9) OCDE; A.g.e., s. 30.

olan ülkeler kullanılan teknoloji açısından geri durumda olduklarından üretim ve verimlilikte de istenilen düzeyde gelişme sağlayamamaktadırlar. Ancak, gelişmiş ülkelerde ekilebilir arazilerin sınırına ulaşılması ve ayrıca teknoloji düzeyinin arttırılması halinde üretimin daha fazla arttırılmayacağı sorunu karşısında, ekilebilir arazilerinin geniş olması bakımından geliştirmekte olan ülkeler önemli bir avantaja sahip olmaktadır.

Dünya tarımsal üretimindeki gelişmeleri ele alırken, daha çok stratejik ve dünya ticaretine konu olan ürünlerden bahsedeceğiz. Genel olarak tanımlanmış kapsama giren hayvancılık, su ürünleri ve ormancılık konularına burada yer veremeyeceğiz. Bu konular dışındaki kalan dünya tarımsal üretimini ve bu üretimde önemli payı olan ülkelerin durumunu açıklamaya çalışacağız.

Tablo 1 : Dünya buğday üretimi (000 Ton)

	1979-81	1986	1987	1988	Dünya Üretimindeki Payı (1980, %)
Afrika	8.961	11.644	12.630	13.630	2.67
Kuzey Amerika	89.470	93.131	87.780	68.702	13.47
Güney Amerika	12.235	16.804	17.870	15.941	3.12
Asya	136.435	190.180	183.577	188.242	36.91
Avrupa	91.881	116.145	119.359	124.599	24.43
Avustralya	14.468	16.287	14.120	14.120	2.76
Rusya	89.859	92.306	83.312	84.500	16.57
Dünya	443.618	536.709	517.152	509.952	100.00

Kaynak : FAO; Production Year Book 1989, s. 116 ve 117'den hazırlanmıştır.

İnsanların beslenmesi bakımından, bitkisel ürünlerden en önemli yeri tutan gıda maddesi tahıllardır. Yeryüzünde yaşayan nüfusun büyük çoğunluğunun ana gıda maddesini tahıllar teşkil etmektedir. Tahıllar içerisinde ise, en önemli yeri gerek üretim, gerekse tüketim bakımından buğday ürünü oluşturmaktadır. Buğday, özellikle Avrupa ve Amerika kıtalarının sosyal ve iktisadi yönden gelişmiş yörelerinde yoğun olarak üretilip ve tüketilmektedir. Doğu ve Güney Doğu Asya ülkelerinde pirinç, Kuzey Avrupa ülkelerinde ve Rusya'da çavdar, Güney

ve Güney Doğu Avrupa ülkeleri ile Amerika ve Afrika'nın bazı bölgelerinde ise, darı ana gıda maddesi olarak kullanılmaktadır⁽¹⁰⁾.

Tablo 2 : Dünya buğday üretiminde önemli olan ülkeler ve üretim miktarları (000 Ton)

Ülkeler	1979-81	1986	1987	1988	Dünya Üretimindeki Payı (1988, %)
Çin	59.196	90.044	87.775	87.505	17.15
Rusya	89.859	92.306	83.312	84.500	16.57
ABD	66.229	56.926	57.357	49.295	9.66
Hindistan	34.550	47.052	44.323	45.096	8.84
Fransa	22.362	26.475	27.415	29.677	5.81
Kanada	20.430	31.378	25.950	15.655	3.06
Türkiye	17.058	19.032	18.932	20.500	4.01
Avustralya	14.468	16.119	12.287	14.120	2.76
İngiltere	8.116	13.911	11.941	11.605	2.27
Pakistan	10.760	13.923	12.016	12.675	2.48
Almanya	13.512	14.601	13.972	15.741	3.08
İtalya	8.989	9.102	9.381	7.945	1.55
Arjantin	8.060	8.700	9.000	7.769	1.52

Kaynak : FAO; Production Year Book 1989, s. 116 ve 117'den hazırlanmıştır.

Dünya buğday üretimi ile ilgili miktarlar Tablo 1'de verilmiştir. Buna göre, Asya % 36.91, Avrupa % 24.43, Kuzey Amerika % 13.47 gibi paylarla en önemli yeri almaktadırlar. Ayrıca, Dünya nüfusunun büyük bir çoğunluğu da bu kıtalarda yaşamaktadır. Ancak, bu coğrafi dağılımda nüfusa göre üretimi dikkate aldığımızda dengesiz bir durum ortaya çıktığını gözlemlemekteyiz. Dünya nüfusunun yaklaşık beşte birini oluşturan Çin'in üretimdeki payı % 17.15'tir (Tablo 2). Diğer taraftan, Dünya nüfusunun yaklaşık yedide birini oluşturan Hindi-

(10) Abdullah TÜRKÖĞLU; Gıda Maddeleri, İ. Ü. İ. F. Yay., No: 438, İstanbul, 1979, s. 29-30.

stan'ın üretim payı % 5.81 iken, ABD, Rusya ve Batı Avrupa ülkelerinde bu oran daha yüksektir. Şüphesiz bu üretimde coğrafi şartların önemli etkisi vardı. Ancak, kullanılan teknolojik girdilerin de katkısını gözardı etmemek gerekir. Çünkü, gelişmiş ülkeler yoğun teknoloji kullanmak suretiyle entansif üretim yaparak üretimlerini daha fazla arttırmaktadırlar. Bu konuda, Türkiye'nin daha fazla ekilebilir toprağa ve daha uygun iklim şartlarına sahip olmasına rağmen, buğday üretiminde Fransa'dan daha arka sıralarda yer almasını örnek gösterebiliriz. Fransa'da hektara verim 6151 ton olmasına rağmen, Türkiye'de 2195 tondur.

Diğer taraftan, Çin en çok buğday üreten ülke olmasına rağmen, aynı zamanda en çok buğday ithal eden ülke durumundadır⁽¹¹⁾. Bu bakımdan dünya buğday ticareti, üretimden daha farklı bir görünüm arz etmektedir. Bugün Dünya'da gıda maddeleri bakımından kendi kendine yeterli yedi ülke mevcuttur. Diğer ülkeler gıda maddeleri ihtiyaçlarının önemli bir kısmını ithalat yoluyla karşılamaktadırlar. Çin ve Hindistan hariç, üretim durumuna göre üst sıralarda yer alan ülkelere, ABD, Rusya, Kanada ve Fransa iç talep fazlası buğdayı ihraç etmektedirler⁽¹²⁾. Bu bakımdan Dünya buğday ticaretine bu ülkeler yön vermektedir.

Ancak, buğday temel bir gıda maddesi olduğundan, talep elastikiyeti azdır. Bu nedenle, King kanunu gereği, üretimin fazla olduğu yıllar fiyatı düşük, az olduğu yıllar ise yüksektir. Hal böyle olunca, fiyatlarda ve dolayısıyla ihracat gelirlerinde de önemli değişimler meydana gelmektedir. Bu bakımdan, Dünya buğday ticaretinde yıllar itibariyle sürekli dalgalanmalar ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, ortaya çıkan bu dalgalanma gerek ihracatçı, gerekse ithalatçı ülkeleri az da olsa etkilemektedir. Fakat, hemen belirtmek gerekir ki, sözkonusu dalgalanmalar ithalatçı ve ihracatçı ülkelerin ekonomilerini fazla sarsmamaktadır. Çünkü, ihracatçı ülkeler gelişmiş ülkelerdir. Bunun yanında, önemli ithalatçı ülkeler (İngiltere, Almanya, Polonya, Çin, Hindistan, Japonya, Brezilya) de başka tedbirler (stoklama) almak suretiyle bu açığı kapatmak yoluna gitmektedirler.

Dikkat edilirse, ihracatçı ve ithalatçı ülkelerin büyük çoğunluğunu gelişmiş ülkeler meydana getirmektedir. Bu durumda, şüphesiz, hızlı nüfus artışına sahip olan az gelişmiş ülkeler, önemli problemlerle karşılaşmaktadırlar. Temel

(11) Le Monde Diplomatique; La Guerre du Blé, Paris, Novembre 1986, s. 25.

(12) Pierre LELONG et Robert de WILDE; Les Marchés Agricoles, Que sais-je?, No: 1407, Paris, 1979, s. 27.

gıda maddesi olan buğdayın, Dünya pazarlarında en önemli müşterisinin yoğun nüfuslu Avrupa ülkeleri olması, az gelişmiş ülkelerdeki dengesizliği daha da arttırmaktadır. Çünkü ithal talebi yüksek olan az gelişmiş ülkeler, ürettikleri buğdayı, iç talebin tamamen karşılanmamasına rağmen ihraç etmeye yönelmektedirler. Dünya'daki nüfus artışı, ekilebilir toprakların sınırına ulaşılması ve az gelişmiş ülkelerin gelişme sürecine girme çabaları sonucu gelirlerinin artması, buğday talebini sürekli yükseltmektedir.

Tablo 3: Dünya Buğday Arz ve Talebi (Milyon Ton)

Yıllar	Üretim (Toplam)	Dünya Ticaretini	Tüketim (Toplam)	Stok	Stokların Tüketime Oranı (%)
1981-82	448.4	101.3	441.5	85.0	19.4
1982-83	479.1	98.6	467.9	96.3	20.9
1983-84	490.4	101.9	486.3	101.0	21.0
1984-5	514.6	106.4	499.6	116.0	23.4
1985-86	503.2	89.0	490.4	128.9	26.2

Kaynak : FAO; Production Year Book, 1988.

Tablo 3'te görüleceği üzere, 1985-86 toplam Dünya buğday üretiminin % 17.7'si Dünya ticaretine konu olmaktadır. Aynı dönemde stokların tüketime oranı ise % 26.2'dir. Stoklarda yıllar itibariyle bir artış olduğu gözlenmektedir. Aynı eğilim tüketimde de görülmektedir.

Tablo 3'te görüleceği üzere, 1985-86 toplam Dünya buğday üretiminin % 17.7'si Dünya ticaretine konu olmaktadır. Aynı dönemde stokların tüketime oranı ise % 26.2'dir. Stoklarda yıllar itibariyle bir artış olduğu gözlenmektedir. Aynı eğilim tüketimde de görülmektedir. Dünya ticaretine konu olan buğday miktarında ise önemli bir değişime göze çarpmamaktadır. Bunun en önemli sebeplerinden biri, daha önce de bahsettiğimiz gibi iç taleplerde meydana gelen artışlardır.

Tablo 4: Dünya Pamuk Üretim (Kütlü, 000 Ton)

	1979-81	1986	1987	1988	%*
Afrika	3.225	3.731	3.811	3.792	7.13
K.Amerika	9.890	6.311	9.440	9.865	18.57
G.Amerika	3.096	3.766	2.935	4.661	8.77
Asya	16.528	20.757	23.452	24.275	45.70
Avrupa	568	894	821	1.082	2.03
Avustralya	220	685	612	740	1.39
Rusya	9.586	8.233	8.089	8.700	16.37
Dünya	43.113	44.377	49.160	53.115	100.00

Kaynak : FAO; Production Year Book-1989, s. 16 ve 167'den hazırlanmıştır.

(*) Dünya Üretimindeki Payı (1988, %)

Diğer taraftan, tekstil ihtiyacının karşılanmasında önemli yeri olan pamuk üretimindeki gelişmelere baktığımızda buğday üretiminde olduğu gibi yıllar itibariyle sürekli artma eğilimi gösterdiğini gözlemekteyiz (Tablo 4). Ancak, hemen belirtmek gerekir ki, yeryüzünde pamuk üretimi kıtalar itibariyle dengesiz bir dağılım göstermektedir. Asya kıtası % 45,70'lik payla ilk sırayı alırken, gelişmiş ülkelerin ve nüfusun yoğun olduğu Avrupa kıtası % 2.03'lük paya sahiptir. Pamuk ürünü buğdaya oranla iklim şartlarından daha fazla etkilenmektedir. Bu nedenle bu dengesiz dağılımın tabii şartlardan ileri geldiğini ifade edebiliriz.

Tablo 5'te Dünya pamuk üretiminde önemli paya sahip olan ülkelerin üretim miktarları verilmiştir. Buna göre % 23.72'lik payla Çin ilk sırayı almaktadır. Üretim miktarlarına göre baktığımızda ilk dört sırayı buğdayda olduğu gibi, aynı ülkeler almaktadır. Tablo 4'de yer alan ülkelerin toplam üretimleri, Dünya üretiminin % 82,70'ini oluşturmaktadır. O halde üretimin kıtalara göre değil de, ülkelere göre dağılımında farklılıklar olduğunu söylememiz daha doğru olur. Çünkü, tekstil sanayiinin en büyük hammaddesini oluşturan pamuk,

Dünya'da yaklaşık 14-15 ülke tarafından üretilmektedir. Bu nedenle Dünya'da tekstil sanayiinin işleyişini bir anlamda bu ülkelerin üretim ve ticaret durumları belirlemektedir. Gerçi, tekstil sanayilerini geliştiren ülkeler, hammadde ihtiyaçlarını sun'i liflerden karşılamaya çalışmaktadırlar. Ancak sun'i lifler tekstil sanayiini geliştiren ülkeler, hammadde bakımından pamuk üreticisi ülkelere bağımlı durumdadırlar⁽¹³⁾.

Tablo 5 : Dünya Pamuk Üretiminde Önemli Olan Ülkeler ve Üretim Miktarları (000 Ton)

Ülkeler	1979-81	1986	1987	1988	Dünya Üretimindeki Payı (1988, %)
Çin	7.882	10.620	13.135	12.600	23.72
Rusya	9.586	8.253	8.089	8.700	16.37
ABD	8.038	5.567	8.448	8.854	16.66
Hindistan	3.952	3.522	3.281	4.500	8.47
Pakistan	2.151	3.959	4.404	4.284	8.06
Brezilya	1.681	2.314	1.672	2.489	4.68
Türkiye	1.269	1.347	1.396	1.500	2.82
Meksika	984	411	704	700	1.31
Güney Afrika	342	413	546	394	0.74

Kaynak : FAO; Production Year Book 1989, s. 116 ve 167'den hazırlanmıştır.

Dünya'da en büyük tekstil ithalat ve ihracatçısı olan ülkeler AT ülkeleridir⁽¹⁴⁾. Başka bir ifade ile Dünya'da tekstil arz ve talebinin belirlenmesinde en önemli rolü bu ülkeler oynamaktadır. Tablo 5'te de görüleceği gibi, bu ülkelerin hiçbiri Dünya üretiminde önemli bir paya sahip değildir. Hal böyle olunca, gelişmekte olan pamuk üreticisi ülkeler tekstil sanayilerini geliştirdikçe, gelişmiş ülkelerin bu sanayi kolunun gittikçe darboğaza girmesi kaçınılmaz olacaktır. Nitekim, bugün Avrupa'da tekstil sanayii krizin eşiğine gelmiştir. Bu nedenle, bazı

(13) Adeline BAUMANN; Nouveau: l'Industrie Agricole, Le Figaro-économie, Paris, 17.11.1986, s. 5.

(14) Rıdvan KARLUK (Çeviren); Avrupa Topluluğu'nun Tekstil Ticareti, DPT, Yay. No: 1858, Ankara, 1984, s. 7.

tesislerin üretimi durmuş ve yeni tesisler yapılmamaktadır⁽¹⁵⁾. Diğer taraftan, Dünya'da tekstil talebinin artması, pamuk üreticisi ülkelerin tekstil sanayilerini geliştirmelerinden dolayı, uluslararası rekabet şartlarında tekstil ticaretinin bu ülkeler lehinde gelişmesine sebep olmaktadır.

Hammedde olarak pamuk ihracatında ise, ABD, Rusya ve Çin ilk sıralarda yer almaktadır (Tablo 6). 1987 itibariyle Dünya pamuk ihracatının yaklaşık dörtte birini ABD gerçekleştirmektedir. Türkiye ihracat bakımından, yedinci sırada yer almaktadır. Bu da yukarıda değindiğimiz gibi, gelişmekte olan ülkelerin pamuk üretimlerini arttırmaları yanında, hammadde ihracatı yerine mamül madde ihracatına yönelmelerinin daha olumlu sonuçlar doğuracağı gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. Çünkü, gelişmekte olan ülkelerin pamuk ihracatı konusunda rakibi olan ülkeler, hem potansiyel olarak, hem de, teknolojik olarak üstün durumdadırlar.

Tablo 6 : Dünya Pamuk İhracatında Önemli Olan Ülkeler (1987) Miktar: Ton, Değer: Bin Dolar

Ülkeler	Miktar	%	Değer	%
ABD	1.195.216	21.8	1.632.043	24.4
Rusya	783.232	14.3	1.372.044	20.5
Çin	754.576	13.8	756.100	11.3
Pakistan	640.964	11.7	445.188	6.7
Mısır	129.915	2.3	338.872	5.1
Avustralya	250.624	4.5	229.065	3.4
Türkiye	168.380	3.0	199.390	3.0
Hindistan	185.000	3.3	175.000	2.6
Sudan	174.000	3.1	185.000	2.8
Brezilya	173.940	3.1	160.179	2.4
Hong Kong	104.691	1.9	110.467	1.7
Yunanistan	87.929	1.6	101.328	1.5
Dünya	5.467.917	100.0	6.692.621	100.0

Kaynak : FAO; Production Year Book-1988, s. 263 ve 264'ten hazırlanmıştır.

Tablo 7 : Dünya buğday üretiminde önemli Olan ülkeler (000 Ton)

Ülkeler	1979-81	1986	1987	1988	Dünya Üretimindeki Payı (1988, %)
Çin	1.134	1.731	1.967	2.353	36.02
ABD	813	527	540	604	9.24
Hindistan	458	441	460	320	4.89
Brezilya	397	387	398	439	6.72
Türkiye	204	170	182	212	3.24
İtalya	131	156	161	157	2.40
Yunanistan	125	116	142	133	2.03
Endonezya	105	154	154	147	2.25
Bulgaristan	138	112	141	127	1.94
Japonya	144	137	136	121	1.85
Dünya	5.562	6.045	6.202	6.531	100.00

Kaynak : FAO; Production Year Book 1989, s. 231 ve 232'den hazırlanmıştır.

Tablo 7'ye baktığımızda Dünya tütün üretiminde yıllar itibariyle önemli artışların meydana gelmediğini gönmekteyiz. Üretimde Çin % 36'lık payla birinci sırayı almaktadır. Dünya ülkeleri sıralamasında Türkiye, % 3.24'lük payla beşinci sırada yer almaktadır. Tabloya dikkat edilirse, Çin hariç, diğer ülkelerin üretimlerinde fazla değişme olmamış, hatta azalma meydana gelmiştir. Üretimdeki bu durgunluğun en önemli sebebi, talepte fazla artış meydana gelmemesidir. Tütünün zorunlu bir tüketim maddesi olmaması yanında, sağlık sebepleri ve insanların sosyal gelişmelerinin bir gereği olarak tüketim alışkanlığı gittikçe azalmaktadır.

Tablo 7 : Dünya buğday üretiminde önemli Olan ülkeler (000 Ton)

Ülkeler	1979-81	1983	1984	1985	Dünya Üretimindeki Payı (1985, %)
Türkiye	308.687	387.645	281.290	220.000	54.94
İtalya	108.155	137.119	80.082	105.000	26.22
İspanya	29.567	31.100	16.900	30.000	7.49
ABD	13.033	7.440	12.163	21.770	5.43
Rusya	3.400	4.000	5.000	6.000	1.49
Yunanistan	9.187	8.500	9.000	6.000	1.49
İran	7.000	6.000	6.000	6.000	1.49
Fransa	1.545	1.800	2.000	2.000	0.49
Dünya	483.799	587.405	415.959	400.395	100.00

Kaynak : FAO; Production Year Book 1985, s. 203'den hazırlanmıştır.

Dünya fındık üretiminde Türkiye birinci sırada yer almaktadır. 1985 yılında Türkiye'de fındık üretimindeki düşüş Dünya üretimindeki payını % 55'e düşürmüştür. Ancak diğer yıllardaki üretim değerlerini dikkate aldığımızda bu oranın % 70'lerin üstünde olduğunu görmekteyiz. Nitekim 1986 yılında Türkiye'nin Dünya fındık üretimindeki payı % 80.8'e çıkmıştır⁽¹⁶⁾. Tablo 8'de yer alan ülkeler Dünya fındığının yaklaşık % 100'ünü üretmektedirler. Diğer taraftan, Türkiye'de fındık üretiminin fazla olması, şüphesiz bu ürünün, iklimi ve diğer tabii şartları ülkemizin özellikle kuzey kıyılarında bulmasından ileri gelmektedir. Dünya fındık üretiminin % 80'i uluslararası ticarete konu olmakta, Dünya fındık talebinin yaklaşık % 70'ini Türkiye karşılamaktadır. Ancak Türkiye'nin dünya üretim ve ticaretindeki payı nisbi olarak gittikçe azalmaktadır. 1975-76-77 yılları ortalamasına göre Dünya fındık üretiminin % 72'sini Türkiye gerçekleştirirken⁽¹⁷⁾, bu oran 1986 yılında % 70'e inmiştir. Hatta bazı yıllar Türkiye'nin Dünya fındık üretimindeki payı daha düşük oranlarda da gerçekleşmektedir. Türkiye'ye uluslararası piyasalarda rakip olan İtalya ve İspanya'nın fındık üretimleri yıllar itibariyle artış göstermektedir.

Dünya zeytin üretiminde yaklaşık % 29'luk payla İtalya birinci sırada yer almaktadır. Türkiye, Yunanistan'dan sonra % 7.11'lik payla Dünya üretiminde dördüncü sırayı işgal etmektedir (Tablo 9). Aynı iklim ve coğrafi şartlara sahip olmasına rağmen, Türkiye'nin üretimi, sahip olduğu potansiyel dikkate alındığında hiç de iyi bir noktada değildir. Ancak, ürünün özelliğine göre üretim bazı yıllar az, bazı yıllar ise bol miktarda olabilmektedir. Bu bakımdan tablodaki sıralama yıllar itibariyle yer değiştirebilmektedir. Örneğin, Türkiye'nin zeytin üretimi 1980 itibariyle Dünya üretiminin % 12.09'u kadardır.

Tablo 9 : Dünya zeytin üretiminde önemli olan ülkeler ve üretim miktarları (000 Ton)

Ülkeler	1979-81	1987	1988	1989	Dünya Üretimindeki Payı (1989, %)
İtalya	2.962	3.457	2.281	2.636	28.85
İspanya	2.025	3.879	2.040	2.518	27.56
Yunanistan	1.465	1.420	1.500	1.500	16.42
Türkiye	727	600	1.100	650	7.11
Fas	269	450	360	400	4.37
Tunus	521	500	350	330	3.61
Portekiz	271	291	162	250	2.73
Cezayir	154	200	170	173	1.89
Suriye	265	221	487	132	1.44
Libya	139	110	110	118	1.29
Dünya	4.197	11.491	9.097	9.134	100.00

Kaynak : FAO; Production Year Book-1990, s. 168 ve 169'dan hazırlanmıştır.

Tablo 10 : Dünya Çay Üretiminde Önemli Olan Ülkeler ve Üretim Miktarları (000 Ton)

Ülkeler	1979-81	1986	1987	1988	Dünya Üretimindeki Payı (1989, %)
Hindistan	558	621	682	690	27.61
Çin	334	484	535	566	22.64
Sri Lanka	203	211	213	225	9.00
Kenya	93	143	156	164	6.56
Rusya	128	146	140	160	6.40
Endonezya	104	129	118	144	5.76
Türkiye	80	148	139	140	5.60
Japonya	101	94	96	96	3.84
İran	52	46	48	46	1.84
Dünya	1.855	2.300	2.395	2.499	100.00

Kaynak : FAO; Production Year Book-1989, s. 229'dan hazırlanmıştır.

Tablo 10'da ise, Dünya çay üretiminde önemli olan ülkeler ve üretim payları verilmiştir. Buna göre Hindistan % 28'lik payla birinci sırada yer almaktadır. Türkiye 1988 üretim miktanna göre yapılan sıralamada yedinci gelmektedir. Ayrıca, Dünya üretiminde yıllar itibariyle meydana gelen artışlar, aynı paralelde Türkiye'nin çay üretiminde de görülmektedir.

Tablo 11 : Seçilmiş bazı ürünlerin üretiminde önemli olan ülkelerin dünya üretimindeki payları (1988, %)

Ülkeler	Şeker Pancarı	Patates	Mısır	Soya	Pirinç	Mercimek
Çin	4.50	10.95	18.20	13.21	36.60	-
Rusya	29.79	23.24	3.94	-	-	-
ABD	7.63	5.88	30.82	45.35	1.49	3.22
Fransa	9.70	2.35	3.45	-	-	-
Türkiye	4.31	1.61	0.59	0.27	-	41.46
Almanya ⁽¹⁾	8.21	6.98	-	-	-	-
İtalya	4.55	-	1.55	1.50	-	-
Polonya	4.77	12.86	-	-	-	-
İspanya	3.07	1.69	-	-	-	-
Hindistan	-	5.24	1.84	1.46	21.08	26.43
İngiltere	2.88	2.45	-	-	-	-
Romanya	2.20	2.96	4.80	-	-	-
Kanada	-	-	1.32	1.24	-	12.51
Meksika	-	-	2.91	-	-	-
Brezilya	-	-	6.09	19.55	-	-
Arjantin	-	-	2.26	-	2.44	-
Japonya	-	1.48	-	0.34	2.56	-
Endonezya	-	-	1.64	1.36	8.63	-
Bangladeş	-	-	-	-	4.52	1.79
Toplam	81.61	77.69	79.41	84.28	77.32	85.41

Kaynak : FAO; Production Year Book-1989, s. 126-125-118-119-137-138-154-155-156-209'dan hazırlanmıştır.

(1) Doğu Almanya dahil edilmiştir.

Sonuç olarak, dünya tarımsal üretiminde artan talebi karşılamak için, üretimin hızla artırılması yönündeki çabaların sürdüğünü söyleyebiliriz. Gelişen dünya şartlarına tanmın ayak uydurabilmesi için, üretim tekniği yenilenmekte ve bir yapı değişikliğine gidilmektedir. Çünkü, Dünya nüfusunun üçte ikisi geçimini tarımdan sağlamaktadır⁽¹⁸⁾. Bu sebeple, tarımda üretimin artırılması, gelecek için gerekli görülmektedir. Diğer taraftan, nüfus ve gelirlerdeki artışların etkisiyle gelişen ekonomilerde gıda talebi sürekli artma eğilimi göstermektedir. Bu durum, zamanla gıda maddeleri ithal talebinin karşılanmaması halinde çok olumsuz sonuçların ortaya çıkabileceği açıktır. Bu bakımdan, özellikle gelişmekte olan ülkeler tarımsal üretimi arttırabilmek için büyük çaba göstermek durumundadırlar.

Ancak ne var ki, sanayi alanında olduğu gibi, tarım alanında da gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkelere göre üstün durumdadırlar. Bazı ürünler dışında bu ülkeler, temel tarım ürünlerini kendileri yetiştirmektedirler. Ekonomileri tarıma dayalı gelişmekte olan ülkelerin, iktisadi kalkınmalarını gerçekleştirebilmeleri bir noktada gelişmiş ülkelerin tarım ürünleri talebine bağlıdır. Çünkü, gelişmekte olan ülkelere iktisadi gelişme sürecinde ithal eğilimi yüksektir. Bu bakımdan gelişmekte olan ülkeler tarımsal kaynakları harekete geçirip üretimlerini hızla arttırmak durumundadırlar.

Dünya tarımsal üretimindeki gelişmeleri ana hatlarıyla belirttikten sonra Türk tanmının uluslararası piyasalardaki yerini karşılaştırmalı olarak açıklamaya çalışalım.

II- TÜRK TARIMININ DÜNYA TARIMSAL ÜRETİMDEKİ YERİ

Türkiye, sahip olduğu toprak ve iklim şartları bakımından hemen hemen her tür tarımsal ürünün yetiştirilmesine müsait ve Dünya'da kendi kendine yeterli tarım ürünü üreten sayılı ülkelere biridir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, tarımsal üretim bölgelere ve ülkelere göre farklılıklar göstermektedir. Dünya'daki ülkelerin çoğunluğu tarım ürünleri ihtiyaçlarını ithalat yoluyla karşılamaktadırlar. Zorunlu ihtiyaçların başında gelen tarım ürünleri, ya ülke içinde üretilmeli veya ithalat yoluyla mutlaka elde edilmek zorundadır. Çünkü, ticarete konu olan diğer ürünlerden farklı olarak tarım ürünleri, hayati önem taşımaktadır. Türkiye'nin bu konuda kendine yeterli olması, ülke için çok önemli bir avantajdır. Ancak, hemen belirtmek gerekir ki, Türkiye kendine yeterli tarımsal potansiyele sahip olmasına rağmen, iklim ve coğrafi şartlara bağlı olarak üretilen bazı ürünler hariç,

Dünya ticaretinde çok önemli bir paya sahip değildir. Dünya ticaretinde söz sahibi olabilmek için her şeyden önce iç talep fazlası ürünün çok olması ve dış pazarlara yöneltilmesi gerekmektedir.

Tarımda üretimin artırılması, yoğun teknoloji kullanımına bağlıdır. Başka bir ifade ile, ekilebilir arazilerin sınırına ulaşılması, entansif tarım yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Geliştirilen teknolojilerin tarımda kullanılması suretiyle verimlilikte ve dolayısıyla üretimde sürekli artışlar sağlama yoluna gidilmektedir. Konuyu bu yönü ile ele aldığımızda, Türk tarımının henüz entansif üretime geçecek bir yapı değişikliğine sahip olduğunu söyleyemeyiz. Bu bakımdan, tarımdaki mevcut potansiyelden yeterince istifade edebilmek için üretim tekniğinin modern bir yapıya kavuşturulması gerekmektedir. Konuya açıklık getirmesi bakımından bazı Avrupa ülkeleri ve Türkiye'deki tarım alanlarının kullanım şekillerine göre karşılaştırmasını yapmakta fayda vardır. Tablo 12'ye bir göz atığımızda Türkiye'de işlenebilir arazilerin % 61.1'inin ekilen alan olarak kullanıldığını görmekteyiz. 12 AT ülkesinde ise, toplam yüzölçümünün % 61,5'i işlenebilir arazi, bunun da % 45.2'si ekilen alan olarak kullanılmaktadır. Portekiz hariç, diğer AT ülkelerinin toplam işlenebilir arazilerinin içinde ekilen alan olarak kullanılan arazinin oranı Türkiye'deki aym orandan daha küçüktür. O halde, alan olarak Türkiye'de ekime ayrılan arazi diğer Avrupa ülkelerine oranla daha fazla bir yer tutmaktadır. Nitekim sürekli ekilen alan olarak kullanılan arazileri dikkate aldığımızda 12 AT ülkesi içinde Türkiye'nin payı % 50.4'ü bulmaktadır. Aynı oran toplam yüzölçümde % 34.4'tür⁽¹⁹⁾. Buradan da anlaşılıyor ki, Türkiye dış pazarlarda kendisine rakip olabilecek AT ülkelerine göre, ekilebilir arazi bakımından bir üstünlüğe sahiptir. Diğer taraftan, ABD, Rusya, Çin ve Kanada gibi büyük yüzölçümlere sahip ülkelere göre ise, Türkiye'nin tarım için kullandığı alan, miktar olarak daha azdır.

Ekilebilir arazi miktarının fazla olması tek başına bir ülkeye mukayeseli üstünlük kazandırmayabilir. Çünkü, burada önemli olan, ticarete konu olan üretim miktarlarıdır. Başka bir ifade ile, bir birim araziden mümkün olan en fazla ürünün elde edilmesi sonucu sağlanan üretim artışlarının pazarlarda önemli rekabet unsuru olarak kullanılmasıdır. Bu da, ancak yukarıda da belirttiğimiz gibi yoğun ve modern teknoloji kullanımı ile mümkün olabilmektedir. Tarımsal üretimdeki verimlilik durumu bir noktada kullanılan teknolojinin bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. Şimdi üretimde söz sahibi olan bazı ülkelerde uluslararası ticarete konu olan önemli ürünlerin verim karşılaştırmalarını ele alalım.

Tablo 12 : Bazı Avrupa ülkeleri ve Türkiye'de tarım alanlarının kullanım şekillerine göre dağılımı (Milyon Hektar) (%)

Tarım Alanl. Kullanımı (%)	Türkiye	AET (9)	Yunanistan	AET (10)	İspanya	Portekiz	AET (12)
İş. Alanı (T)	35.7	61.7	69.6	62.4	61.8	44.5	61.5
Ekilen Alan	60.1	49.2	33.6	47.8	33.1	73.1	45.2
Orman Alanı	30.1	20.9	17.4	20.6	30.6	30.1	23.7
Çayır Me'ra	34.2	17.4	13.0	17.0	7.4	16.4	14.8

Kaynak : İKV; Avrupa Topluluğu Karşısında Türk Tarımının ve Türk Sanayinin Durumu Yay. No: 25, s. 40.

Tablo 13 : Buğday Üretiminde Önemli Olan Ülkelerde Verim Karşılaştırmaları (1988)

Ülkeler	Ekilen Alan (000 Ha)	Verim (Kg/ha)	Dünya Üretimindeki Payı (%)
Çin	29.001	3.017	17.15
Rusya	48.000	1.760	16.57
ABD	21.519	2.291	9.66
Hindistan	22.604	1.995	8.84
Fransa	4.825	6.151	5.81
Kanada	12.921	1.926	3.06
Türkiye	9.341	2.195	4.01
Avustralya	9.301	1.516	2.76
İngiltere	1.891	6.137	2.27
Pakistan	7.307	1.735	2.48
Almanya	2.526	6.838	3.08
İtalya	2.895	2.744	1.55
Arjantin	4.875	1.683	1.52

Kaynak : FAO; Production Year Book-1989, s. 116 ve 117'den hazırlanmıştır.

Tablo 13'te de açıkça görüleceği gibi, buğday üretiminde ekilen alanın büyüklüğünden çok verimlilik miktarları önemli olmaktadır. Örneğin, Fransa'nın ekim alanı olarak kullandığı arazi Türkiye'nin aynı amaçla kullandığı arazinin yansı kadar olmasına rağmen, Dünya üretiminin yaklaşık % 6'sını karşılamaktadır. Türkiye, üretim sıralamasında yedinci olmasına rağmen, verimlilik sıralamasında onuncu gelmektedir. Bu da Türkiye'de kullanılan teknolojinin ve buna bağlı olarak da tarımın yapısını yansıtmaktadır.

Diğer taraftan, Dünya buğday pazarının % 42'sini ABD, % 21.5'ini Kanada, % 15'ini AT, % 8,7'sini Avustralya, % 8.2'sini Arjantin ve % 5'ini de Doğu Bloku ülkeleri paylaşmaktadır⁽²⁰⁾. Türkiye ise, Dünya buğday ticaretine konu olabilecek kadar ürün ihraç edememektedir. Üretilen ürünün yaklaşık tamamı ülke içinde tüketilmekte, bazı yıllar az da olsa ithal edilmekte, bazı yıllarda da çok az miktarda ihracat yapılabilmektedir. Ancak, hemen belirtmek gerekir ki, gelişmekte olan bir ülke olarak Türkiye'nin, gerek kendine yetecek kadar buğday üretmesi, gerekse, teknolojik imkanları kullanması halinde üretimini arttırabileceği avantajının bulunması, diğer gelişmekte olan ülkelerle karşılaştırıldığında ülkeye önemli bir mukayeseli üstünlük sağlamaktadır.

Tablo 14 : Toplam tahıl üretiminde AT ülkeleri ve Türkiye'de kendi kendine yeterlilik oranları (1985/1986)

Topluluk	112	İngiltere	116
Fransa	204	Danimarka	119
Almanya	95	İrlanda	86
İtalya	80	Yunanistan	104
Belçika-Lux.	54	Türkiye (1)	11
Hollanda	25		

Kaynak : İKV, Tahıllar Sektöründeki Ortak Piyasa Düzeni ile bu düzene yönelik uygulamadaki yanlışlar ve Ortak Piyasa Düzenine Uyum Sorunu, İstanbul, Kasım-1990, s. 352 ve 371.

(1) 1988.

(20) Ahmet ŞAHİNÖZ; A.g.e., s. 14.

Diğer taraftan, kendi kendine yeterlilik bakımından da Türkiye iyi bir kouna sahiptir. Türkiye'de 1988 yılı itibariyle buğday ürünü için kendi kendine yeterlilik oranı % 127.9'dur⁽²¹⁾. Bu durum da, yine Türkiye'nin önemli avantaja sahip olduğunu, verimlilik oranının artırılması halinde buğday ve diğer tahıllarda ihracat yapabilecek düzeye gelebileceğini göstermektedir. Ancak, bazı ülkelerle karşılaştırıldığında özellikle buğday ürünü bakımından kişi başına yıllık tüketim oranının yüksek olduğunu görmekteyiz. (Tablo 15). Bu da tamamen tüketim alışkanlığı ve beslenme politikası ile ilgili bir konudur.

Tablo 15 : Bazı ürünlerin kişi başına yıllık tüketimi (Kg/Yıl)

	Buğday	Pirinç	Sebze
AET (12)	73.0	6.0	118
Kanada	63.0	5.0	99
ABD	63.0	5.0	100
Japonya	57.0	81.0	110
Rusya	32.0	9.0	99
Türkiye	200.0	4.5	135

Kaynak : CEE; Annuaire Statistiques-1988, s. 76, DPT; Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, s. 58.

Öte yandan, geleneksel ihraç ürünü olan pamuk ve tütünü ele aldığımızda, verimlilik açısından farklı bir görünüm ortaya çıkmaktadır. Pamuktaki verimlilik oranı, pamuk üretiminde önemli paya sahip olan diğer ülkelerinkine yakın iken, tütünde verimlilik oranı, çok düşüktür. Türkiye, Dünya pamuk üretiminde yaklaşık % 3'lük bir paya sahip olması yanında, verimlilik açısından da önemli gelişme sağlamıştır. Diğer taraftan, Dünya üretiminin % 4.31'lik payı Türkiye'ye ait olan şeker pancarında verimlilik açısından özellikle son yıllarda önemli gelişmeler olmuştur. Ancak, Türkiye'de ekilebilir toprakların yaklaşık büyük bir kısmı şeker pancarı üretimine müsait olmasına rağmen, diğer ülkelere oranla daha az bir alanda üretim yapılmaktadır. Fransa'da 490 bin hektar, Almanya'da 403 bin hektar arazide şeker pancarı ziraatı yapılırken, Türkiye'de şeker pancarı üretimi

(21) İKV; Tahıllar Sektöründeki Ortak Piyasa Düzeni ile Bu Düzene Yönelik Uygulamadaki Yanılgar ve Ortak Piyasa Düzenine Uyum Sorunu İstanbul, Kasım, 1990, s. 371.

Tablo 16 : Pamuk, tütün, çay ve şeker pancarı üretiminde önemli olan ülkelerin verim karşılaştırmaları (1988)

Ülkeler	PAMUK		TÜTÜN		ÇAY		ŞEKER PANCARI	
	Ekilen Alan (000 Ha)	Verim (Kg/Ha)	Ekilen Alan (000 Ha)	Verim (Kg/Ha)	Ekilen Alan (000 Ha)	Verim (Kg/Ha)	Ekilen Alan (000 Ha)	Ekilen Alan (000 Ha)
Çin	5.500	2.291	1.160	2.028	1.322	428	530	25.075
Rusya	3.430	2.536	183	2.077	85	1.882	3.400	25.824
ABD	4.812	1.840	255	2.369	-	-	526	42.730
Hindistan	7.500	600	315	1.016	403	1.712	-	-
Pakistan	2.570	1.667	48	1.766	-	-	14	33.005
Brezilya	2.576	966	292	1.505	-	-	-	-
Türkiye	686	2.400	210	838	81	1.728	385	34.700
Fransa	-	-	15	2.575	-	-	432	66.251
Almanya	-	-	3	2.593	-	-	386	50.709
İtalya	-	625	76	2.082	-	-	276	48.683
İngiltere	-	-	-	-	-	-	200	42.500
Yunanistan	-	-	95	1.400	-	-	45	42.222
Sri Lanka	-	-	-	-	220	1.023	-	-

Kaynak : FAO; Production Year Book-1989, s. 231-209-229-167'den hazırlanmıştır.

için 323 bin hektar arazi kullanılmaktadır. Türkiye'de büyük bir üretici kitlesini ilgilendiren şeker pancarı üretimi, tarımın içinde bulunduğu sorunlardan dolayı istenilen düzeye çıkarılamamıştır. Başka bir ifade ile, bu konuda potansiyel olarak üstünlüğe sahip olan Türkiye, bu kaynağı yeterince kullanamamaktadır. Şeker pancarının dış ticarete konu olması, daha çok, ürünün işlenip mamûl madde olarak meydana gelmesinden sonra ortaya çıkmaktadır.

Dünya şeker üretiminin 1985-86 ortalaması 98.5 milyon tondur. Bunun 28.5 milyon t onu ihracata konu olmaktadır (% 29). Dünya şeker talebi ise, yine 1985-86 yılları ortalaması 100.3 milyon tondur. Toplam Dünya stok miktarı ise, aynı dönemde 38.0 milyon tondur⁽²²⁾. Dünya şeker ticaretinde söz sahibi ülkeler; Çin, Rusya ve sanayileşmiş OECD ülkeleridir. Türkiye'de son yıllarda şeker ihracatında olumlu gelişmeler meydana gelmektedir. Ancak, ihracat miktarını toplam Dünya ihracatı ile mukayese ettiğimizde nisbî olarak çok düşük bir paya sahip olduğumu gönnekteyiz. Örneğin 1984 yılında 528.7 bin ton şeker ihraç edilmiştir. Aynı dönemde bu miktarın Dünya toplam ihracatına oranı % 0.17'dir⁽²³⁾.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, Dünya fındık üretim ve ticaretinde en çok söz sahibi olan ülke Türkiye'dir. Dünya fındık üretiminin yaklaşık % 70'i Türkiye tarafından gerçekleştirilmektedir. Diğer taraftan, fındığın Türkiye ekonomisi ve ihracat açısından arzettiği önem başlıca iki faktörden kaynaklanmaktadır⁽²⁴⁾. Bunlar: (a) Türkiye'nin fındık üretimi, gerek miktar olarak, gerekse, ihracat açısından uluslararası piyasalarda tek başına söz sahibi olan nadir ürünlerden biridir. (b) Türkiye'de fındık iç tüketiminin üretim miktarı ve nüfus yoğunluğuna oranla çok düşük olması, ürüne tamamen bir ihraç ürünü olma niteliği kazandırmaktadır. Nitekim, toplam fındık üretiminin % 80'i Dünya ticaretine konu olmakta, ticarete konu olan ürünün % 70'ini de Türkiye elinde bulundurmaktadır. Fındık üretiminde önemli paylara sahip ülkelerden, İtalya, İspanya ve ABD üretim bakımından henüz çok büyük rakip durumunda değillerdir. Ancak, özellikle son yıllardaki gelişmelere baktığımızda, Türkiye'nin Dünya üretimindeki payının nisbî olarak azaldığını görmekteyiz. Buna paralel olarak Türkiye'nin Dünya ticaretindeki payı da yıllar itibarıyla nisbî olarak azalmaktadır. Bunun en önemli sebebi, diğer fındık üreticisi ülkelerin üretimlerini arttırarak, Dünya ticaretindeki paylarını yükseltmeleridir. Örneğin, 1979-81 döneminde İtalya'nın Dünya fındık

(22) OCDE; Politiques Nationales et Echanges Agricoles, Paris, 1987, s. 249.

(23) OCDE; A.g.e., s. 249, 342.

(24) Nejat PİRİNÇÇİOĞLU- Canan ARIKBAY; Dünya Fındık Piyasası Türkiye'nin Yeri ve Etkisi, Milli Prodüktivite Merkezi Yay. No: 357, Ankara, 1987, s. 22.

üretimindeki payı % 22 iken, 1985 yılında % 26.22'ye çıkmıştır. Aynı eğilimler İspanya, ABD, Rusya ve Fransa'da da görülmektedir. Sözkonusu bu ülkeler, aynı zamanda yoğun teknoloji ve diğer girdileri kullanmak suretiyle kalite ve verimlilikte de önemli gelişmeler sağlamaktadırlar. Hal böyle olunca, gelecekte Dünya ticaretinde bu ülkelerin Türkiye'ye önemli rakipler olabileceklerini söylememiz mümkündür. Ancak, Türkiye geleneksel ihraç ürünü olan fındıkta hâlâ üstünlüğünü sürdürmektedir.

Türk tarımının uluslararası piyasalardaki yerini irdelerken genel olarak tarımsal yapıdaki gelişmelerden de bahsetmekte fayda vardır. Türkiye'de ekilebilir arazilerin bazı AET ülkelerine göre daha fazla olduğunu belirtmiştik. Bunun yanında Türkiye'de toplam AET ülkelerinin işletme sayısının % 45.4'ü kadar tarımsal işletme mevcuttur (Tablo 17). Ancak, Tablo 17'den de görüleceği gibi, diğer ülkelere oranla Türkiye'de küçük işletmelerin oran olarak sayıları az, orta büyüklükteki işletmelerin sayıları ise fazladır. 50 hektar ve üzerindeki işletmelerin sayısının toplam işletme içindeki payı ise % 40.5'tür. Buradan da, Türkiye'de küçük işletmelerin ekonomik birim olarak fazla bir yer tutmadıklarını, orta büyüklükteki işletmelerin önemli bir yere sahip olduklarını görmekteyiz. Çünkü, tarımda kullanılmaya başlanan teknolojilerin, küçük işletme yerine büyük işletmelerde mümkün olması bu sonucu doğurmaktadır. Küçük işletmeler daha çok geçimlik ürün için üretim yapan ve geleneksel üretim metodlarıyla faaliyet gösteren işletmelerdir. Tarımda teknoloji kullanımının sermayeye bağlı olması, üretim ve verimliliğin artırılması yönündeki faaliyetlerin büyük işletmeler yönünde yoğunluk kazanmasına yol açmaktadır.

Tablo 16'da yer alan diğer ülkelerde küçük işletmelerin oransal olarak büyük yer tutması, bu ülkelerde teknolojik gelişmelerin küçük işletmelere kadar ulaştırıldığını ve gelir düzeyi ile ekonomik gelişmesinin düzeyini yansıtmaktadır. Tarımda verimliliği arttırmak için işletme büyüklüklerini arttırmak fazla bir anlam ifade etmez. Nitekim üretim ve verimlilik düzeyleri yüksek olan AT ülkelerinde 50 hektar ve üzerindeki işletme sayılarının toplam işletme sayısına oran % 6,5 iken, Türkiye'de % 40,5'tür.

Bu bakımdan, daha önce de bahsettiğimiz gibi, Türk tarımındaki üretim düşüklüğünün nedeni, teknoloji kullanımı ile ilgilidir. Tarımın uluslararası piyasalarda rekabet edebilmesi için, tüm birimlerinin yoğun bir şekilde üretime sokulması gerekmektedir. Zira, düşük teknoloji veya geleneksel metodlarla üretim yapmak, potansiyel üstünlüğe rağmen, artan ihtiyaçlara cevap veremeyecektir.

Tablo 17 : Bazı AET ülkelerinde ve Türkiye'de tarımsal işletmelerin büyüklüklerine göre dağılımı (Sayı ve Yüzde)

Ülkeler	Toplam	0-5 Hektar	%	5-10 Hektar	%	10-20 Hektar	%	20-50 Hektar	%
AET (12)	6.911.000	3.397.700	49,2	1.144.200	16,6	952.300	13,8	958.400	13,9
Almanya	703.900	210.800	29,2	128.200	18,2	157.400	22,4	170.100	24,2
Fransa	974.500	180.000	18,6	122.200	12,5	193.200	19,8	317.500	32,6
İngiltere	242.500	29.900	12,3	30.200	12,4	37.700	15,6	63.600	26,2
İspanya	1.524.000	849.500	55,7	274.200	18,0	183.100	12,0	132.800	8,7
Yunanistan	786.300	491.700	69,6	138.800	19,7	53.100	7,5	18.100	2,6
İtalya	1.891.800	1.272.800	67,3	318.100	16,8	168.100	8,9	92.700	4,9
Türkiye	3.141.169	153.505	4,9	211.586	6,8	450.125	14,3	1.047.900	33,3

Kaynak : İKV: A.g.e., s. 228 - DİE; 1980 Genel Tarım Sayımı Sonuçları

IV- SONUÇ

Türkiye'nin kendi kendine yeterli tarımsal üretime sahip olduğunu daha önce belirtmiştik. Bu durum, Türkiye'ye tarımsal ürün ithal etmeyen veya kısmen çok az miktarda ithalat yapan bir ülke olma avantajını sağlamaktadır. Türk tarımı, henüz modern teknolojinin kullanıldığı bir yapı değişikliğine girmemiş olmasına rağmen, sahip olduğu tarımsal potansiyel sayesinde önemli miktarda tarım ürünü ihraç edebilmektedir. Dünya tarım ürünleri pazarlarının özellikle gelişmiş ülkelerin elinde bulunmasına rağmen, Türk tarım ürünlerinin bu pazarlara girebilmesi, Türkiye'nin bu konuda potansiyel üstünlüğe sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Çünkü, Türkiye, gelişmiş ülkelerdeki gibi, entansif üretim yapmaması yanında ekstansif üretim imkanına sahip olması bu pazarlara girmesine yardımcı olmaktadır. Bununla beraber, Türkiye'nin uzun dönemde entansif üretime geçememesi halinde, bu potansiyel üstünlüğünü kaybetme tehlikesi ortaya çıkacaktır. Zira, mukâyeseli üstünlüğü uzun süre devam ettirebilmenin en önemli unsuru, günümüzde teknoloji ve verim konusunda sürekli gelişmeler sağlamaya bağlıdır.

Türkiye'de tarım sektörünün henüz modern bir yapıya kavuşamamasına rağmen, üretimin iç talebi karşıladığı gibi, ihracata da konu olması tarıma önemli bir avantaj sağlamaktadır. Mevcut durumun, teknoloji ve diğer girdilerle modern bir yapıya kavuşturulması halinde, üretimin daha fazla artırılmasına müsait potansiyeli vardır. Türkiye'de iklim ve toprak şartlarının çok elverişli olmasına karşı büyük bir oranda ekstansif tarım yapılmaktadır. Burada üzerinde durmaya değer bir diğer husus da; Türkiye'nin ihracatının geleneksel tarım ürünlerine bağımlılığın sanayi ürünleri lehinde nisbî olarak azaltma eğiliminde olan bir ülke olmasıdır. Bu eğilim, şüphesiz sanayileşmenin bir gereği olarak ortaya çıkmaktadır. Nitekim, son yıllarda tarım ürünleri ihracatının toplam ihracat içindeki payının nisbî olarak azalması bunu göstermektedir. Gelişmiş ülkelerde tarımın GSMH ve ihracattaki payı düşüktür. Ancak, Türkiye'de mevcut tarımsal potansiyelin tam kullanılması halinde, sanayileşmeye rağmen, tarımsal üretim ve ihracattaki payları, diğer ülkelere oranla daha yüksek olabilecektir. Örneğin, Türkiye'nin pamuk üretiminin yaklaşık % 75'i Çukurova bölgesinden yetiştirilmektedir. Güneydoğu Anadolu Projesi'nin tamamlanmasından sonra, diğer ürünlerin de üretimlerinin artması yanında, Çukurova Bölgesi'nden üretilen pamuk kadar ayrıca pamuk üretimi elde edilebilecektir.

Dünya'da tarımsal ürün talebi sürekli artmaktadır. Artan bu talebi karşılamaya çalışan tarım ürünü ihracatçısı ülkelerde ekilebilir arazilerin sınır noktasına ulaşması, tarımsal üretimlerinin de belli bir düzeyde kalmasına neden olmaktadır. Bu bakımdan, ekilebilir arazisi olması bakımından tarımsal potansiyelle sa-

hip ülkelerin gelecekte önemli bir avantaja sahip olacakları açıktır. Ancak, yukarıda da belirttiğimiz gibi tarımdaki mevcut üretim potansiyelini harekete geçirmek, ülkelerin gelişmişlik düzeylerine ve dolayısıyla teknoloji kullanımına bağlıdır.

İktisadi kalkınma açısından döviz talebinin yüksek olduğu Türkiye'de bu talep, ihracat gelirlerinin artırılmasıyla giderilmeye çalışılmaktadır. İhracatta ise gelişmeler sanayi ürünleri lehinde olmaktadır. Ancak, mevcut sanayi ürünleri ihracatı ile Türkiye'nin döviz talebi karşılanamamaktadır. Kaldı ki, sanayi ürünlerini dış rekabete açmak, ülkenin uluslararası piyasalarda sattığı sanayi ürünleri ölçüsünde geliştiğini ve bu gelişmenin de tarım sektörüne yansımaları gerektirmektedir.

Oysa gerek üretim ve gerekse verimlilik karşılaştırmalarında da gördüğümüz gibi, Türk tarımının uluslararası piyasalarda rekabet edebilecek düzeyde gelişmediği ortadadır. Ayrıca, iktisadi gelişmeye paralel olarak tarımın GSMH, ihracat ve istihdamdaki payının nisbî olarak azalması gerekirken, Türkiye'de bu oranların gelişmiş ülkelerle kıyaslandığında önemli bir yer tuttuğunu görmekteyiz. O halde Türkiye ekonomisinin tarım sektörünün nisbî önemini azaldığı bir ekonomi olduğunu söylemek gerçeği yansıtmaz. Bu bakımdan, ekonomide ana sektörlerden biri olan tarımın, nüfusun beslenmesi, GSMH, ihracat ve istihdam katkıları da dikkate alınarak köklü tedbirlerle desteklenmesi gerekmektedir. Zira, ihracata yönelik kalkınma stratejisi uygulayan Türkiye'de bu gelişmişlik düzeyi ile tarım sektörünün serbest piyasa ekonomisi şartlarına uyum sağlaması beklenemez.

Diğer taraftan, Doğu Bloku ülkelerinin serbest piyasa ekonomisi düzenine geçme arzulan, ayrıca bu ülkelerin bir kısmının da nüfus yoğunluğuna göre tarımsal üretimin yetersiz oluşu, tarım ve tarıma dayalı sanayi ürünleri ihracatı açısından Türkiye'ye önemli bir fırsat doğunmaktadır. Türkiye'de tarımsal üretimin iç talebi karşılaması yanında, zaten var olan ihracat imkanlarının artırılması, önemli bir döviz girdisi sağlayacaktır. Burada tarım ürünleri ihracatından özellikle tarıma dayalı sanayi ürünleri kastedilmektedir. Tarıma dayalı sanayilerin (ağırlıklı olarak özel sektör) desteklenmesi bu açıdan Türkiye'ye önemli bir mukayeseli avantaj sağlayacaktır. Bu da tarım sektöründe yeni politika stratejileri tesbit edip, sektörün geleneksel yapıdan modern bir yapıya kavuşturulmasıyla mümkün olabilecektir. Kısaca Türkiye'de sanayileşmeye ağırlık verildiği kadar tarıma da el atmak gerekmektedir. Başka bir ifade ile, "sanayici" olunduğu kadar "tarımcı" da olmak gerekmektedir. Türk tarımının uluslararası piyasalardaki rekabet gücünün gelişmesi de, bu düşüncenin olgunlaşmasına bağlıdır.